

ОДНОСИ У ПОРОДИЦИ И МЛАДИ СА ТЕШКОЋАМА У РАЗВОЈУ

Апстракт: Основно питање овог емпиријског истраживања односи се на анализу школске успјешности ученика са тешкоћама у развоју. У том смислу је истраживање конципирано не само као анализа показатеља њихових школских резултата, него, прије свега, као компаративна анализа њихове школске успјешности у редовним и специјалним школама. Другим ријечима, рад је конципиран тако да се анализирају сличности и разлике у школском постигнућу ученика са тешкоћама у развоју који похађају наставу у редовним и оних који похађају наставу у специјалним школама, с једне стране и да се пореде са школским постигнућима ученика који немају тешкоћа у развоју, с друге стране. У том контексту је јасно зашто су за питања школског успјеха ученика мање или више заинтересовани не само ученици, њихови родитељи и наставници, него и други друштвени чиниоци. У најширем смислу, интерес јавности за постигнути успјех ученика у школи, произилази из потреба друштва за образованијим становништвом и потребом правдања уложених средстава која се за те сврхе издвајају, те друштвеном верификацијом активности запослених радника у просвјети.

Кључне ријечи: породица, васпитање, школски успјех, млади са тешкоћама у развоју

Увод

Породица је најелементарнија и најинтимнија социјална средина у којој се дијете развија од рођења и у којој стиче први контакт са реалним свијетом. У породици, индивидуа се рађа, породицу не можемо бирати, већ је затичемо као неминовност.

Школски успјех зависи од развијености интелектуалних способности, мотивације, повољних услова за живот и учење, радних навика.

За младе са тешкоћама у развоју, према нама доступној литератури, употребљавају се различити појмови којима се жели указати на неке од битних аспеката поремећаја у развоју. Често се користе појмови: хендикепиране особе (лица са хендикепом), особе са оштећењима (вида, слуха, говора, моторике, тјелесног развоја), лица са посебним потребама, инвалидна лица, лица са успореним развојем, лица са застојем у развоју, дефектна лица и други. „Дефектно дијете – ометено дијете, хендикепирано дијете, дијете ометено у развоју, дјете с тешкоћама у развоју – може имати физичке, психичке,

психофизичке недостатке или оштећења и функционалне поремећаје или сметње, које као последицу имају посебне потребе (медицинске, психолошке, социјалне, педагошке и дефектолошке).“ (Педагошки лексикон, 1996, стр. 104). Може се васпитавати, образовати и рехабилитовати у зависности од природе и степена сметње.

Неријетко се користе појмови и с обзиром на интензитет тешкоћа у развоју (оштећења), па се за менталну ретардацију, умјесто званичних појмова лака, умјерена, тежа и тешка ментална ретардација, користе појмови дебил, имбецил и идиот.

Свјетска здравствена организација разликује три категорије лица са посебним потребама: 1. лица која имају видно оштећење; 2. лица која имају смањене способности; 3. лица која имају посебне потребе.

Породица као фактор развоја младих

Породица је изузетно важна и неопходна друштвена група за свако друштво и за сваког појединца. Она је „друштвена група историјски промјенљивог облика у чијим оквирима се одвија процес репродукције, која подразумијева рађање, одрастање, умирање са једне стране и процес њихове друштвено – културне репродукције са друге стране, који се одвија кроз процес социјализације, индивидуализације и заштите психосоцијалне стабилности и интегритета одраслих појединаца“ (Педагошки речник, 1967, стр. 127). У њој се дијете развија од рођења, стиче први контакт са реалним свијетом и свим оним што му је потребно као друштвеном бићу.

Породица, као људска заједница родитеља и дјете, веома је важан фактор развоја личности младих особа. Била и остала предмет многих историјских, филозофских, социолошких, педагошких, медицинских истраживања.

Већина аутора наглашава да услови породичног живота могу бити одлучујући за касније понашање и активности појединца. Породична атмосфера има пресудан утицај на формирање осјећања сигурности, које доприноси да се дијете развија са осјећајем да га родитељи воле, да се брину о њему и да се слободно развија.

Дијете се у породици осјећа добро и сигурно, ако зна да је вољено. Оно мора знати да ће му родитељи помоћи ако се нађе у невољи, опростити му грешке, и ако буде потребно, жртвовати своју удобност за њега.

Породица као примарна социјална заједница веома је заинтересована за успјех својих младих и од њене подршке у многоне ће зависити њихово васпитно-образовно постигнуће. Ако је организација породичног живота, на било који начин неуравнотежена, постоји могућност за развијање низа посљедица. Лош утицај неуравнотежене породичне средине испољава се кроз патолошко васпитање дјете.

Односи у породици могу бити поремећени. Они се испољавају у виду конфликта у породици, контроле, сукоба међу родитељима, алкохолизма, сиромаштва, импулсивности, моралисања. Загорка Голубовић истиче да је „оријентација према дјети једна од најочљивијих и најприсутнијих промјена у породици и то као општа и заједничка карактеристика породице свих друштвених слојева и група“ (Вилотијевић, 2002, стр. 110). Дијете постаје центар породице, најважнија брига је да постане човјек, стекне одређено мјесто у друштву, те да се оспособи за одговорност одраслог у друштву. За остварење ових циљева, потребно је да се чланови породице међусобно уважавају, поштују и помажу.

За идеалну породичну атмосферу сматра се да није она у којој нема проблема и сукоба. Напротив, да би се проблеми ријешили, а сукоби превазишли, потребно је да између чланова породице владају односи узајамне привржености, повјерења и сарадње. Породица ће успјешно пребродити и највеће тешкоће, ако је њена кохезија чврста, тј. јача од проблема са којим се породица суочава. Све личне тешкоће и кризе сваког појединца у породици, могу угрозити породични интегритет, ако је он несигуран и површно грађен. У тим ситуацијама ће породична солидарност ојачати, да би се помогло појединцу у савладавању кризе. На овај начин јача се стабилност индивидуе и породице.

Васпитање као фактор школског успјеха

Сматра се да васпитање постоји од када постоји људско друштво и да је старо колико је старо и човјечанство. Оно се огледа у преношењу друштвено-радних искустава: постигнућа, знања, обичаја. Млади нараштаји усвајају знања и искуства старијих генерација настављајући и усавршавајући њихова дотадашња дјела. „Човјек је друштвено биће, а друштвеним бићем постао је уз помоћ одгоја, одгајајући се у људској заједници и за заједницу, за заједнички

живот међу људима“ (Шимлеша, 1978, стр. 7). Заједнички живот у друштву, без васпитне функције, не би био могућ.

На развој младих утичу одрасли. Њихов утицај може бити стихијски и плански, а сматра се да се васпитање мора проводити плански. Неплански утицаји су често у супротности са оним зашто се заједница залаже, док плански утицај на развој младих упућује на реализацију друштвених потреба, циљева, захтјева, норми. Васпитањем се на нове, младе генерације преносе радна искуства, схватања старијих генерација, обичаји, што се сматра традиционалном улогом васпитања. „Васпитање је најшири педагошки процес и појам. Он се односи на све што људи свесно, намерно, систематски и организовано предузимају на плану формирања личности, како оно што организује друштво у односу на васпитаника, тако и оно што предузима сама личност која се развија и формира у околностима једног конкретног друштва“ (Трнавац, Ђорђевић, 1998, стр. 8). Васпитањем се не могу називати ненамјерни утицаји. Само оно што одрасли плански предузимају за изграђивање подмлатка, назива се васпитањем.

Школски успјех

Породична средина је, свакако, један од значајнијих фактора који утиче на резултате које млади могу постизати у различитим активностима. У свакодневном животу, неријетко се лошом ситуацијом у породици покушавају објаснити лоши резултати у учењу. С друге стране, у случајевима добрих резултата, наглашава се како је остварени успјех сасвим очекиван, јер је ситуација у породици повољна за такве активности. Неуспјех ученика у школском учењу је комплексан проблем и фактори који га условљавају су бројни. Успјех и неуспјех су тијесно повезани. „Успјех и неуспјех су два аспекта јединственог процеса какав је настава, и морају се посматрати у уској повезаности при чему вриједност једне величине (успјеха), утиче на вриједност друге (неуспјеха). Та међусобна повезаност отежава разграничење те двије појаве, не допуштајући да се оштром границом одвоје једна од друге“ (Николић, 1998, стр. 8). Неуспјех дјетета може имати последице по његов даљи развој, став према школи, али и ставове породице према дјетету и школи. Ситуација у породици се, директно или индиректно, повезује са резултатима које дијете постиже у различитим активностима.

Породица неугодно доживљава слаб успјех дјетета у школи: није у стању због тога да му помогне, пружи подршку, често га неоправдано оптужују, мада дијете није једини кривац за неуспјех у школи.

Најчешћим узроцима школског неуспјеха сматрају се: ниска ментална способност, неодговарајућа пажња и брига, незаинтересованост, слабо здравље и физички деформитети, лоши породични услови.

Најчешће посљедице неуспјеха ученика по развој личности у цјелини су: губи се повјерење у сопствене снаге; долази до повлачења у себе; формирају се одбојни ставови према средини, наставнику, наставном предмету; долази до неспоразума и сукоба између ученика и школе и ученика и родитеља.

Млади са тешкоћама у развоју

Термин „млади“ је тешко дефинисати, мада је он препознатљив и чини се јасан. Оно што је карактеристично и препознатљиво је младост и мањи број година старости. „Млади се често одређују као она друштвена група која се припрема за улазак у свијет одраслих, односно они представљају онај дио популације који се налази у процесу био-психо-социјалног развоја, или још прецизније, онај део људске врсте који није достигао био-психо-социјалну зрелост“ (Илић, 2000, стр. 70). Младе карактерише процес биопсихичког сазријевања, па су они у периоду одрастања и сазријевања изложени различитим утицајима спољашње средине. Често, понашање могу усмјерити у асоцијалном и антисоцијалном правцу.

Дјецу са тешкоћама у развоју најчешће прате неповољни услови породичног живота, као што су: миграциона кретања, лоши стамбени услови, ниска или недовољна средства за егзистенцију, јавни морал, доколица и досада (лоше или никако организовано слободно вријеме). Такво понашање знак је да дјеца нису добро прилагођена и да им је потребна помоћ. „Друштвена средина представља спољашње факторе који утичу на развој личности, у односу на наследне који су одређени као унутрашњи фактори“ (Попадић, 2006, стр. 43). У васпитном раду са ученицима не треба све облике неприлагођеног понашања драматизовати и сматрати почетком деликвенције, већ као знак да се треба озбиљније ангажовати, тј. идентификовати узроке и организовати помоћ.

Да бисмо свели ове појавне облике на најмању мјеру, потребно је обезбиједити добру породичну организацију, у којој је присутна позитивна

породична атмосфера, квалитетан педагошки рад са ученицима адолесцентима и организовати правилно кориштење слободног времена.

Многе студије показују, да испољавање позитивних или негативних емоција, може утицати на то, да се дијете у породици осјећа прихваћено или одбачено, што је посебно значајно за усвајање друштвено прихватљивих и пожељних облика понашања. Одбачена дјеца, обично теже, да својим, неријетко и ексцентричним понашањем, привуку пажњу околине, па често праве испаде, или крше неке друштвене норме, настојећи да на тај начин имају контакт са околином, који немају са својим родитељима. Прихваћена дјеца су вољена дјеца, која одрастају у осјећају сигурности и која према другима испољавају топао и срдчан однос.

Од квалитета односа између родитеља зависи ментални развој дјетета и степен његове креативности. Рођењем, дијете започиње живот у породици гдје су родитељи већ изградили одређене односе. Породица је за дијете важна, јер се у њој постављају темељи развоја личности и дјеца припремају за живот и рад.

За нормалан и правилан психички развој дјетета потребан је топао емоционалан однос према родитељима, чврста саживљеност с њима и ослањање на њихове личности, током обликовања своје личности. Због велике динамике, родитељима често помањка времена, тако да се дјеца осјећају усамљена и неприхваћена. Родитељи то желе надокнадити високим животним стандардом, али је познато да осјећајну топлину родитеља, ништа не може надокнадити.

Методологија истраживања

Тема рада односи се на односе који владају у породици и њихов утицај на успјех у учењу младих који имају тешкоће у развоју. *Предмет истраживања* овог рада је да утврдимо у којој мјери односи који владају у породици могу да се одразе на школски успјех ученика, посебно младих који имају тешкоћа у психо-физичком развоју. *Циљ рада* је сагледавање односа у породици између родитеља, родитеља и дјецe и њиховог утицаја на школски успјех младих са сметњама у развоју. Истраживањем се жели извршити анализа релација између различитих односа који владају у породици (посматрани кроз односе које родитељи успостављају са дјецом), с једне стране и школског постигнућа

(посматраног кроз општи школски успјех, владање, изостајање са наставе, дисциплинске мјере, те награде и казне), с друге стране.

У раду су кориштене сервеј *метода (Survey)* и *метода теоријске анализе и синтезе*. Сервеј метода (Survey), пројектована је као основна метода, чијом примјеном ће се извршити истраживање, јер је веома повољна за емпиријска истраживања и теренски рад. Она омогућује примјену разноврсних мјерних инструмената и различитих поступака обраде података. Податке добијамо брзо и ефикасно, а њихова обрада и интерпретација је једноставна. Метода теоријске анализе и синтезе служи као допуна претходној методи, посебно у прикупљању и селекцији релевантних информација. Овом методом је омогућено теоријско сагледавање појава које су предмет истраживања, те адекватно тумачење резултата који су добијени овим истраживањем.

Метода компарације је, незаобилазна метода, јер њена примјена омогућава установљавање сличности и разлика између добијених резултата овог и сродних истраживања, те на основу тога извођење поузданих и објективних закључака и генерализација.

У овом раду примијењени су различити мјерни инструменти: 1. Упитник за ученике; 2. Скала за испитивање односа у породици.

1. Упитник за ученике је примјењен за прикупљање података о социјално-статусним обиљежјима ученика, њиховог школског успјеха и владања.

2. Скала за испитивање односа у породици је конструисана као Ликертова сумациона скала о односима у породици. Примјењена је скала за испитивање односа у породици, аутора Курдека, који је формулисао питања која се односе на атмосферу у породици, на основу прецепције релација дјецe према оцу и релације дјецe према мајци. Помоћу те скале, могу се утврдити доминантни односи родитеља према дјеци и то: контроле и неповјерења, разумијевања и подршке, испољавања пажње и љубави, неразумијевања и свађе, те незаинтересованост за дијете.

Узорак на којему је урађено истраживање обухватао је 612 ученика завршних разреда из основних и средњих школа које наставу похађају у различитим урбаним срединама (село, мањи град, већи град). Према броју и врсти специјалних, основних и средњих школа и броју ученика у њима, узорком ученика из основних школа обухваћено је 395 ученика из редовних школа, 105 ученика са посебним потребама, те 112 ученика из специјалних школа.

Резултати

Разматрајући општи однос родитеља према дјетету у породици, већина аутора наглашава да постоји срдачан насупрот хладном односу родитеља према дјетету. Другим ријечима, указује се на разлике у примјени васпитних поступака родитеља који омогућавају слободне активности дјетета насупрот строгом ограничавању његових активности. На такве закључке указују досадашња сазнања која показују да васпитање у породици засновано на испољавању срдачног односа лакше долази до формирања осјећања одговорности, док се код дјеце која су васпитана у доминантно строгом ограничавању активности, лакше долази до формирања осјећања кривице.

Други битан аспект социјализације у породици односи се на давање слободе дјетету у његовим активностима, насупрот строгој контроли активности дјетета у породици. Указује се на то да контрола понашања заснована на слободи или строгости има изражене посљедице на емоционалном плану код дјетета. Извјесно је да слобода у избору активности подстиче позитивне емоције, које с друге стране доприносе појачаним активностима, док строга контрола подстиче негативне емоције које дјелују инхибиторно.

Табела.1: Односи у породици и општи успјех ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Општи успјех			Укупно
	довољан	добар	врло добар	
контроле и неповјерења	10 33.33%	10 33.33%	10 33.33%	30
разумијевања и подршке	0 0.00	64 100.00	0 0.00	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	11 100.00	0 0.00	11
Укупно	10 9.52	85 80.95	10 9.52	105

Резултати показују да ученици са тешкоћама у развоју постижу доминантно добар успјех - 80,95% и никако одличан, а ријетко врлодобар - 9,52% и довољан - 9,52%. Ученици који перципирају да у породици превладавају односи контроле и неповјерења постигли су довољан, добар и врлодобар успјех -по 33,33%. Сви ученици, који перципирају да у породици

превладавају односи разумијевања и подршке и односи неразумијевања и свађа, постигли су добар успјех (100%).

Табела 2: Односи у породици и владање ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Владање ученика				Укупно
	лоше	задовољавајуће	добро	примјерно	
контроле и неповјерењ	0 0.00	0 0.00	10 33.33	20 66.67	30
разумијевања и подршке	11 17.19	0 0.00	22 34.38	31 48.44	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	11 100.00	0 0.00	0 0.00	11
Укупно	11 10.48	11 10.48	32 30.48	51 48.57	105

Највећи проценат ученика добио је владање лоше - 17,19%, иако потиче из породица гдје превладавају односи разумијевања и подршке, док је чак 34,38% ученика добило владање добро. Такође је необично, што је међу ученицима који имају примјерно владање, највише ученика - чак 66,67% из породица гдје превладавају односи контроле и неразумијевања. Остали резултати су у границама очекиваних, јер је евидентно да 48,44% ученика из породица код којих превладавају односи разумијевања и подршке има владање примјерно.

Табела 3: Односи у породици и оправдано изостајање ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Оправдани изостанци					Укупно
	без изостанака	1 – 6 часова	7 – 30 часова	31 – 120 часова	121 и више часова	
контроле и неповјерења	10 33.33	0 0.00	10 33.33	10 33.33	0 0.00	30
разумијевања и подршке	32 50.00	11 17.19	11 17.19	10 15.63	0 0.00	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	0 0.00	0 0.00	0 0.00	11 100.00	11
Укупно	42 40.00	11 10.48	21 20.00	20 19.05	11 10.48	105

Највећи проценат ученика са посебним потребама у редовним одјељењима нема изостанака - 50,00%, а потиче из породица у којима превладавају односи разумијевања и подршке, затим 33,33% из породице гдје превладавају односи контроле и неповјерења. С друге стране, у категорији ученика са преко 121 изостанком налази се 100% ученика са посебним потребама у редовним

одјељењима који потичу из породице у којој превладавају односи неразумијевања и свађе.

Табела.4: Односи у породици и неоправдано изостајање ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Неоправдани изостанци			Укупно
	без изостанака	1 - 6 часова	7 - 30 часова	
контроле и неповјерења	10 33.33	20 66.67	0 0.00	30
разумијевања и подршке	42 65.63	22 34.38	0 0.00	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	0 0.00	11 100.00	11
Укупно	52 49.52	42 40.00	11 10.48	105

Анализа резултата показује да је највећи проценат ученика без неоправданих изостанака - 65,63%, а који потичу из породица у којима превладавају односи разумијевања и подршке, затим 33,33% ученика из породица гдје превладавају односи контроле и неповјерења. С друге стране је евидентно да су највећи број изостанака - од 7 до 30 направили ученици који потичу из породица у којима превладавају односи неразумијевања и свађа - свих 100%.

Табела 5: Односи у породици и награде ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Награђиван		Укупно
	да	не	
контроле и неповјерења	0 0.00	30 100.00	30
разумијевања и подршке	10 15.63	54 84.38	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	11 100.00	11
Укупно	10 9.52	95 90.48	105

Овако дистрибуирани резултати још очигледније показују да су награде добили само ученици који живе у породицама у којима превладавају односи разумијевања и подршке, како се изјаснило 15,63% ученика. Осим тога, евидентно је и то да ученици са посебним потребама веома ријетко добијају награде, што посредно указује на њихов положај у редовној настави.

Табела.6: Односи у породици и дисциплинске мјере ученика са посебним потребама у редовним одјељењима

у породици превладавају односи:	Има изречене дисциплинске мјере			Укупно
	није дисц. кажњ.	укор одј. стар.	пред искључење	
контроле и неповјерења	20 66.67	10 33.33	0 0.00	30
разумијевања и подршке	31 48.44	22 34.38	11 17.19	64
неразумијевања и свађе	0 0.00	0 0.00	11 100.00	11
Укупно	51 48.57	32 30.48	22 20.95	105

Анализа ових резултата показује да је сваки ученик који потиче из породице у којој превладава неразумијевање и свађе - 100%, (јер су сви дисциплински кажњавани) добио строжу дисциплинску мјеру пред искључење из школе, док је такву мјеру добило само 17,19% ученика који потичу из породица у којима превладавају односи разумијевања и подршке. С друге, стране ученици који нису дисциплински кажњавани су ученици који потичу из породица гдје превладавају контрола и неповјерење - 66,67% и разумијевање и подршка - 48,44%.

Закључна разматрања

У контексту датог теоријског оквира, истраживање смо усмјерили ка трагању за одговорима колико се односи у породици могу манифестовати на школски успјех младих са тешкоћама у развоју. Подразумијева се да су односи у породици схваћени као општи оквир за сагледавање релација које су биле ужи предмет емпиријске опсервације.

У раду су анализирани сличности и разлике у школском постигнућу ученика са тешкоћама у развоју који похађају наставу у редовним и оних који похађају наставу у специјалним школама у односу на ученике који немају тешкоћа у развоју.

У истраживању школске успјешности ученика са посебним потребама у редовним и одјељењима за ученике са посебним потребама, анализирана је преко оних показатеља школског постигнућа који се званично користе у школи, као показатељи школске успјешности, а то су: општи школски успјех, владање, изостајање са наставе (оправдано и неоправдано), те награде и казне.

Урађена је анализа односа у породици и општег успјеха ученика и дошли смо до слиједећих закључака:

Ученици са посебним потребама у редовним одјељењима сматрају да у њиховим породицама превладавају односи контроле и неповјерења и зато постижу доминантно добар успјех, не бољи, нити лошији. Оцјена из владања ученика са посебним потребама у редовним одјељењима зависи од превладавајућих односа у породици који могу ићи од разумијевања и подршке до контроле и неразумијевања и тада не мора значити да ће бити снижена. Оправдано изостајање са наставе ученика са посебним потребама у редовним одјељењима показује да мање изостају ученици у чијим породицама влада разумијевање и подршка, а више гдје владају неразумијевање и свађе. Неоправдано изостајање са наставе ученика са посебним потребама у редовним одјељењима показује да више изостају ученици из породица у којима владају контрола и неповјерење и неразумијевање и свађе. Награде ученика са посебним потребама у редовним одјељењима показује да су награде, углавном, добијали ученици који живе у породицама у којима владају односи разумијевања и подршке. Дисциплинске мјере ученика са посебним потребама у редовним одјељењима чешће се изричу ученицима у чијим породицама владају неразумијевање и свађе.

Литература

- Бранковић, Д. Илић, М. (2003). *Основи педагогије*, Цомесграфика, Бања Лука
- Биондић, И. (1993). *Интегративна педагогија*, Одгој дјече с посебним потребама, Школске новине, Загреб.
- Брковић, А. (1994). *Утицај успеха и неуспеха на личност ученика*, Библиотека психологија и настава бр. 5, Ужице.
- Ђордић А., Бојанин С. (1997). *Опита дефектолошка дијагностика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Валон, А. (1999). *Психички развој детета*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Вилотијевић, Н. (2002). *Породична педагогија*, Учитељски факултет, Београд
- Ераковић, Т. (2001). *Основи специјалне педагогије са методиком*, „Будућност“, Нови Сад.

- Илић, З. (2000). *Ресоцијализација младих преступника*, Дефектолошки факултет, Београд .
- Крнета, Д. (2000). *Подришка и помоћ ученицима у суочавању с тешкоћама*, Републички педагошки завод, Бања Лука.
- Николић, Р. (1998). *Континуитет успјеха ученика основне школе*, Институт за педагогију и андрагогију, Београд.
- Педагошки лексикон*, (1996). Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Педагошки речник 1*, (1967). Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд.
- Попадић, Р. (2003). Талентовани ученици са сметњама у учењу. *Радови Филозофског факултета*, бр. 5, Пале.
- Попадић, Р. (2006). *Специјална педагогија с методиком*. Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
- Поповић-Деушић, С. (1999). *Проблеми менталног здравља деце и адолесцената*, Институт за ментално здравље, Београд.
- Станојловић, Б. (2000). *Могућности дијагностиковања неуспјеха ученика у школском учењу*, Републички педагошки завод, Бања Лука.
- Сузић, Н. (1998). *Како мотивисати ученике*, Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске, Српско Сарајево.
- Шимлеша, П. (1978). *Педагогија*, Педагошко-књижевни збор, Загреб.
- Трнавац, Н. и Ђорђевић, Ј. (1998). *Педагогија*, Научна књига, Београд.

Savka Obradović

FAMILY RELATIONS AND YOUNG WITH MENTAL CHALLENGES

Abstract: This paper primarily deals with school achievements of students with mental challenges, offering a comparative analysis of their success in regular and specialized educational institutions respectively. On the one hand, it analyzes the similarities and differences of the achievements between the students with mental challenges attending regular schools and those attending specialized ones and, on the other hand, between students with mental challenges in general and those who suffer none of these.

With regard to this, it is understandable why this issue is of interest not only for students, their parents and teachers but also for many other social factors. In the widest sense of the word, this interest comes out of the need for more educated members of a society and justification of significant funds invested for these purposes, as well as out of social verification of teachers and all those involved in education.

Key words: family, upbringing, school achievements, young with mental challenges.